

УДК 007:307:070+179.1

**Феномен «історична пам'ять» у концептуальній системі
публіцистики Євгена Сверстюка**

Лисенко Л. І.

*Полтавський національний педагогічний університет
імені В. Г. Короленка, м. Полтава, Україна*

Проаналізовано концептуальний зміст феномена «історична пам'ять» у публіцистиці Євгена Сверстюка. Проблема розглядається через образи-концентрації «стероризована пам'ять» та «історична амнезія». Означається два концептуальні вектори «втрат пам'яті»: емпіричний та аксіологічний. Сутність першого розкривається через поняття «традиція», другого – поняття «цінність». Таким чином, феномен «історична пам'ять» публіцистом ідентифікується через мотиваційно-ціннісну та імперативно звичаєву системи українського суспільства.

Ключові слова: історична пам'ять, політика пам'яті, стероризована пам'ять, історична амнезія, цінність, традиція, закон.

Відновлення національної ідентичності українства досі залишається однією з найгостріших проблем у контексті деструктивних процесів державотворення. Пошук і утвердження «справжності» українського суспільства *актуалізується* у світоглядній та ментальній буттєвих системах, які стають концептуальними стрижнями сучасних публіцистичних текстів. Зокрема, реконструкція історичного минулого як чинника відтворення єдності національного «життєвого шляху» активно артикулюється публіцистами, істориками, серед них Ярослав Грицак, Микола Рябчук, Мирослав Маринювич, Вахтанг Кіпіані, Василь Расевич, Юрій Шаповал, Станіслав Кульчицький, Тарас Чухліб, Кирило Галушко, Володимир Панченко та інші.

Творчість Євгена Сверстюка, «патріарха української публіцистики», повсякчас означена ціннісним стрижнем – формування оптимальної системи буттєвих координат, що констатує здатність українства бути, а не здаватись. У дослідженнях творчості шістдесятника (наукові студії Івана Кошелівця, Романа Корогодського, Михайлини Коцюбинської, Івана Дзюби, Людмили Тарнашинської, Тетяни Хоменко та інших) окреслюється її вплив на реформування морально-ціннісної парадигми українського соціуму. Сучасні соціокультурні комунікаційні реалії потребують акцентування уваги на актуальній проблемі політики пам'яті, «яка в ідеалі має фокусувати енергію соціуму на створення образів минулого, здатних виконувати роль основоположних матриць щодо майбутнього» [4].

Тексти дисидента Сверстюка повсякчас апелюють до фокусування суспільної свідомості українців на засадах культурно-історичної правди, зокрема наповненні «білих плям» історичної пам'яті, важливість якої в умовах інформаційної глобалізації окреслюється широким спектром функцій: комунікаційна, ідентифікаційна, адаптаційна, інтегративна, виховна, пізнавальна, світоглядна тощо [2, с. 157]. *Мета* пропонованої наукової розвідки – проаналізувати концептуальний зміст феномена «історична пам'ять» у публіцистиці Євгена Сверстюка, яка є визначальною у формуванні світогляду українського суспільства.

Комунікаційна аспектуальність існування сучасного соціуму, а точніше фактична її втрата Євгеном Сверстюком тлумачиться через образи-концентрати «стероризована пам'ять» та «історична амнезія»: «Ясна річ, ці “акти вандалізму” чинились холодно, механічно, безтямно – і проходили непомітно на скалі цінностей злочинців, що приховували тільки прямі вбивства. Але всі наведеш приклади нам нічого в нашій історії не пояснять без поняття стероризованої пам'яті» [5, с. 39]; «Наша історична амнезія – це не характер, а «школа». <...> Загнана в підсвідоме пам'ять вельми приблизна. Це сон про минуле» [5, с. 39]. Історичну пам'ять, таким чином, можна розуміти як форму трансляції і актуалізації національних смислів. Це узагальнююча номінація для «знання», яке керує екзистенцією людини в координатах етнічної спільності й макросуспільства загалом. Така надособистісна пам'ять формується в процесі комунікації поколінь та накопичення ними інтелектуально-духовного досвіду.

Пам'ять, за Євгеном Сверстюком, є ознакою високорозвиненої особистості, інтелектуально-духовним стрижнем культури її етносу, умовою і потребою міжособистісного спілкування: «Наша історична пам'ять – це болюче питання. З одного боку, пам'ять є важливою ознакою обдарованості. З іншого боку, пам'ять є ознакою розвиненої культури» [5, с.19]. Порушення цієї культурно-історичної мережевої структури суспільства позбавляє його можливості самоідентифікації, єдності та відчуття власної своєрідності.

Публіцист проблему історичної амнезії означає через двовекторну аспектуальність «втрат», а саме: емпірична (пам'ять – традиція – беззаконня) та аксіологічну (пам'ять – цінність – байдужість).

У першій концептуальній формулі «історичної пам'яті» ключовим є поняття «традиція». За Євгеном Сверстюком, це джерело істини, сенсу буття. Цей культурний, історичний, етногенетичний феномен у публіциста стає чинником ідентифікації справжньої сутності людини з її ментальним кодом сприйняття світу. Відповідно, традиція означає не лише елемент, а й процес успадкування імперативів життєдіяльності людини в національно обумовленому хронотопі. Узвичаєні норми буття індивіда, означені історично зумовленою системою морально-етичних принципів, формують закономірності взаємозв'язку людини із собою, іншим чи іншими, а значить і закони як перепони втрат вищих духовних максим. Підтвердженням цьому є думка американського вченого Дональда Р. Келлі: «Поняття Номосу [з грец. «закон», «звичай»] передбачає розпізнання повторень і регулярностей, комунікацію спільного досвіду, встановлення принципів і визначення “законів” – якщо коротко відкриття людського виміру, що являє собою передумови й «перед-судження» більш систематичного мислення про колективну людську поведінку (якщо не про управління нею)» [1, с. 12]. Сучасне українське покоління отримало у спадок зруйновану традицію, порожні замітники духовних і культурних національних звичаїв, які не можуть стати мірилами духовного, інтелектуального зростання людини.

Традиція як закон у текстах Євгена Сверстюка здобуває особливу індивідуалістичну значеннєву окрасу, яка коріниться глибоко в підсвідомості індивіда, стає істиною, культурним кодом його ідентифікації у світових вимірах: «Повернення до справжності, повернення до закону, повернення до правил і норм – то основна проблема посткомуністичного суспільства. Людей без гідності і самоповаги не те що не приймають до спільноти, а навіть не хочуть мати з такими спільної справи» [6, с. 12].

Євген Сверстюк визначає українську традицію християнською і домінанту її ціннісної догматики в релігійно-духовному вимірі українства, вплив на формування загального укладу життя та емоційно-вольову сфери: «Це була школа Закону Божого. <...> Це й називалось вихованням, тобто оберігання дитини від лихого впливу, який стягує з дороги традиції і принципів у прірви безпринципності та безбожності – на путь нечестивих. “Бо відає Бог путь праведних, а путь безбожних загине”. Ці слова

можна поставити епіграфом до нашої історичної пам'яті, яка береже нитку минулого в ключі правди і праведности. На сторожі традиції стоїть сім'я, родина, рід, народ – вони оберігають від випадкових впливів випадкового середовища і мають забезпечити виховання» [5, с.42]. Вищий Закон Абсолюту був конституцією у трансцендентному і соціально-побутовому вимірах життя українця-християнина. Сьогодні ж відбулася деструкція пізнавального і когнітивного ментальних механізмів: «"Він не знає Страху Божого", – говорили в народі про людину беззаконну і зовсім не вироблену морально. Людину, в якій нема чистого дна, і чим далі копнеш, тим більше мулу. Людину, у якої нема стрижня, за якого міг би зачепитись якийсь принцип, щоб до нього могло пристати Слово» [5, с. 42].

Аксіологічна матриця феномену «стероризованої пам'яті» формується на основі ціннісних «порожнин»: втрат істинних вартостей. Відсутність ціннісних орієнтацій сучасного суспільства, вибудованих на генетичних та ментальних джерелах формування української нації («родина, рід, народ») зумовлюють індиферентну реакцію людини на несправедливість, беззаконня, заперечення її «я» в координатах самореалізації, самоздійснення, належності («свій серед своїх»). Як зауважує Тетяна Хоменко, усвідомлення, «дефініційованість» феномену вартості – «це відкриття якоїсь мисленнєвої дороги, створення умов для формування людської активності – і пізнавальної, і етичної, що може вберегти від пасивної співучасті в процесах суспільної деградації. Адже вартості, які переживаємо, відчуваємо, навіть якщо не проголошуємо їх, часто бувають рушіями наших вчинків» [7, с. 97].

Євген Сверстюк визначає втрату реконструктивного характеру цінності, норми, моралі, інтелектуальної потенції в дійсному моменті екзистенції етнічної групи та окремого індивіда: «Найстрашнішим наслідком цієї рішучої етноцитної культури є втрата вартостей: колишні вартості розвінчано й знижено до нуля, сьогодні заміники піднесено до розмірів мильної бульбашки, і люди вже байдуже посміхаються над першими і другими. А байдужість – погашений вогонь душі. Він не освітлює й не допомагає розрізнати обличчя. Поле темряви шириться й захоплює ниву життя...» [5, с.39]. Апатія сучасної людини, зумовлена поширенням знецінених культурно-історичних, морально-етичних, релігійно-духовних максимумів у спектрі суспільного життя, за Євгеном Сверстюком, породжує деформацію світоглядних орієнтирів у таких позиціях:

- нігілізм («Бездомний перестав цінувати дім, пролетар втратив дбайливість господаря, байдужий перестав уболювати за всі живі творіння любови – і тут ідейний нігілізм у моральному підґрунті зійшовся з побутовим БЛАТНИМ нігілізмом» [5, с. 5]);
- відчуженість («Відчуження і пам'ять мимовільної зради святині, прийняття примусу й переступу любови та вірності, примирення з легалізованим гвалтом і неправдою, лукава, вдавано щира підтримка сили – це була комуністична школа відчуження і зречення святинь» [5, с. 13]);
- безпринципність («Тип автора, готового говорити на всякі теми, розтягувати асоціативні ланцюги, розкидати маніловські мости – йде від браку культури, але передусім від браку моральної відповідальності. Безпринципність і суспільна байдужість відкриває зелене світло для наполегливих балакунів. Читач знижує плечима: "Нехай, – каже, – може, так і треба..."» [5, с. 22]).

Людина, яка позбавлена ціннісних орієнтирів, не здатна до рефлексії, означення первинності духовної мотивації поведінкових актів, підвладна маніпуляції стереотипами. Відповідно, зниження порогу «ціннісної» чутливості, викликаного невинним порушенням взаємозв'язку між поколіннями через історичну пам'ять українців, зумовлює посилення егоцентризму, відстороненості, нівелювання взаєморозуміння, взаємоповаги на рівні культури міжособистісної, а також міжкультурної комуніка-

ції: «Байдужість і брак взаєморозуміння вели до небажання розрізняти в сусіда Каїна і Авеля. Мовляв, вони там усі однакові. Звідси некомпетентність, некоректність суджень про весь народ. В цьому є і образ втрати самоповаги – з втратою поваги до своєї і до чужої святині. Ціле десятиліття ми не брали кращого один від одного, не взаємозбагачувалися, бо вважалися... багатими і щасливими» [5, с. 65]. У такому випадку актуальним і сьогодні залишається «лейтмотивний» образ-тип «блудного сина», який уособлює сучасного українця без фундаменту національної, історичної, цивілізаційної пам'яті, а отже, обмеженого у своїх поривах до екзистенційних, самоствердних пошуків істинності буття.

Іван Кошелівець, аналізуючи цей образ у публіцистиці Євгена Сверстюка, означає механізми його формування у соціальній, культурній, історичній та релігійній площинах і зауважує: «Володарі імперії <...> знали просту істину: головна загроза імперії – в “національній розни”. Знали вони й те, що виплекання безликого “советского человека” можливе лише через убивство національних культур, що називалося “викоріненням пережитків минулого в свідомості людей” і означало вбивство історичної пам'яті народу, руйнування й перетворення на зерносховища храмів, примус забути рідну мову, пісню, звичаї, обряди» [3, с. 14]. Таким чином, людина, позбавлена права на історичну пам'ять, не здатна досягнути і мотивувати істинність свого буття в національно диферентному суспільстві, а значить й ідентифікувати своє місце у світовому культурному просторі.

Деформація суспільної свідомості українства через нехтування увагою до адекватності відтворення історичних, культурних, металних субстратів національного буття зумовлює її хворобливу мінливість, схильність до маніпулятивних впливів, відсутності чіткої мотиваційної системи в умовах нестабільного суспільно-політичного, економічного розвитку. Людина духовно сильна, коли всі її життя означені трьома координатами – «віра батьків, традиція, пам'ять народу» [5, с. 3].

Висновок. Отже, феномен історичної пам'яті в публіцистиці Євгена Сверстюка визначає минуле української нації інтелектуально-духовним кодом, який у реконструктивному опосередкуванні із сьогоденням формує і стабілізує ідентичність суспільства. У рефлексивно-ментальному функціонуванні у свідомості індивіда минуле стимулює його творчий і розумовий потенціал, фундаментом якого публіцист ідентифікує мотиваційно-ціннісну та імперативно звичаєву національну систему.

Список літератури

1. Келлі Дональд Р. Людський вимір буття: суспільна думка в західній правовій традиції / Дональд Р. Келлі ; Пер. з англ. Г. Є. Краснокутського. – Одеса : АО. БАХ-ВА, 2002. – 328 с.
 2. Коник А. «Історична пам'ять» та «політика пам'яті» в епоху медіакультури / Анастасія Коник // Вісник Львівського університету. Серія Журналістика. – 2009. – Вип. 32. – С. 153–163.
 3. Кошелівець І. Окремий Євген Сверстюк / Іван Кошелівець // Сверстюк Є. На святі надій : вибране / Упоряд.: В. Андрієвська, Р. Лиша. – К. : Наша Віра, 1999. – С. 10–20.
- Лубчак В. Історична пам'ять і нові «види зброї» [Електронний ресурс] / Вадим Лубчак, Вікторія Скуба, Ігор Сюдюков // День. – 2012. – № 229. – Режим доступу : <http://www.day.kiev.ua/uk/article/nota-bene/istorichna-pamyat-i-novi-vidi-zbroyi>
- Сверстюк Є. Блудні сини України / Є. Сверстюк.–К. : Б.в., 1993. – 256 с. : іл. — (Українське відродження: історія і сучасність / Б-ка журналу «Пам'ятки України» Кн. 134. Сер.1 Вип. 1–2). – (Письменники України та діаспори / Т-во «Знання» України; Сер. 6 Вип. 3–4).

Сверстюк Є. Правда полинова / Євген Сверстюк. – К. : Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2009. – 304 с.

Хоменко Т. М. Проповідництво і сучасна публіцистика : Монографія / Т. М. Хоменко ; Львівський національний ун-т ім. Івана Франка. – Л. : ПАІС, 2008. – 135с.

Лысенко Л. И. Феномен «историческая память» в концептуальной системе публицистики Евгения Сверстюка // Ученые записки Таврического национального университета им. В.И. Вернадского. Серия «Филология. Социальные коммуникации» Том 26 (65). № 3 – С.167-171

Проанализировано концептуальное содержание феномена «историческая память» в публицистике Евгения Сверстюка. Проблема рассматривается через образы-концентраты «стерроризованная память» и «историческая амнезия». Обозначается два концептуальных вектора «потерь памяти»: эмпирический и аксиологический. Сущность первого раскрывается через понятие «традиция», второго – понятие «ценность». Таким образом, феномен «историческая память» публицистом идентифицируется через мотивационно ценностную систему и систему императивных норм, обычаев украинского общества.

Ключевые слова: историческая память, политика памяти, стерроризованная память, историческая амнезия, ценность, традиция, закон.

Lysenko L. The Phenomenon of «Historical Memory» in the Conceptual System of Ievhen Sverstiuk's Publicism // Scientific Notes of Taurida V. I. Vernadsky National University. – Series: Philology. Social communications. – 2013. – Vol. 26 (65). No 1 – P.167-171

The article considers various conceptual vectors of problem of «historical memory» of Ukrainian society in Ievhen Sverstiuk's publicism. Actuality of question is interpreted through his active discussion in modern Ukrainian mediaspace. Destructive state creative processes are stimulated by the searches of balancers of socio-political, cultural, religious spheres of society with an accent on his national originality. The problem of «historical memory» in Ievhen Sverstiuk's publicism is examined through interpretation of images-concentrates of «terrorize memory» and «historical amnesia». Two conceptual vectors of «memory's losses» are designated: empiric and axiological. Essence of the first opens up through a triad «memory – tradition – lawlessness». The ideological center is the forgotten tradition, and absence of custom-law, as to the Absolute in performing of veritable essence of man. The axiological orientation of problem of «historical amnesia» («memory – value – indifference») in Ievhen Sverstiuk's publicism opens up through violation systems of mental and ethical values, which have social, spiritual, cultural regulating force. Accordingly, a phenomena of «historical memory» publicist identifies motivational valued and imperatively ordinary systems of Ukrainian society.

Keywords: historical memory, policy of memory, terrorize memory, historical amnesia, value, tradition, law.

Поступила до редакції 03.09. 2013 р.